

non repugnant Ledefima, & Salmanticenfes tr. xi. cap. 11. punct. 9. num. 153. Sed hec opinio mihi improbabiliſſimo eſt, quia legem circumventam immo eam delidit. Confeſſarius qui tres audiendos Miſſas preſcribit, maiorem ſe imponere penitentiam intendit quam ſi unam, aut duas iuberet. Porro tres Miſſas eodem tempore audire non eſt maior penitentia quam unicam audire. Nemini Chriſtianorum, lumine naturali iudicanti, hec caſuiſtica opinio in mentem veniret. Vix ego conſulerem abſque peculiari neceſſitate ut quos eodem tempore & Miſſam die feſto audiret, & horas canonicas perſolveret. Contrariam ſententiam, urpote communem, non improbo. At qui tam ſevera oeconomia tributa Deo debita ſolvunt, neſcio quo animo divitias miſericordiae divinae copioſas ſperare valeant. Die feſto non ſatisfacit quis precepto audiendae Miſſae, dum ſua conſtitur peccata.

IV. Alteram caſuiſticam opinionem, quam docent *Banovius, Eſcobar, Bonanina, & Leandrus a SS. Sacramento*, te videlicet poſſe plures Miſſas partes ſimul audire a diverſis Sacerdotibus, ab uno uſque ad conſecrationem, ab altero uſque ad finem, & precepto ſatisfacere, damnavit Alexander VII. Satisfacit precepto Eccleſiae de audiendo *Sacro* qui duas eius partes, immo quatuor ſimul a diverſis celebrantibus audit. Hinc collige eo plures recentiores Theologiam caſuiſticam dirigere, ut vim legum extenuent zelo minuendi peccata. At nunquam abundantius peccatorum torrens inundavit Chriſtianiffimum quam poſt inventam Theologiam probabiliffimam.

V. Quaest. III. *Peccat ne qui impedimentum apponit, ut a lege implenda liber fit? E. g. voluntarie infirmitatem contrahit eo animo, ut a ieiunio liber ſit, aut ab alio precepto.* Respondent Salmanticenfes *tr. xi. cap. 11. punct. 9. num. 164. hic verbis.* Satis tamen eſt probabiliſſimam, & ab intrinſeco forte probabilior ſententia negans in tali cauſa peccare: quia eo ipſo quod aliquis extrahatur ab obligatione legis, ſeu lex illum non obligat (ſive hoc bona fide, ſive mala intentione, ſive licite, ſive illicite factum ſit) eſt incapax delinquendi in effectu contra talem legem: ergo, ex quocumque motivo ponat impedimentum, quod ipſum extrahit ab obligatione ieiunii, non peccat contra ieiunii preceptum; ſed utitur iure ſuo, quo poteſt exonerari a lege, & trahi ab obligatione illius. Pro hac ſententia laudant utroſque *Sanchez, Fallucium,*

Azorium, Fagundes, Villalobos, Salmanticenſes Scholaſticos tract. XIII. de peccatis dub. 6. num. 103.

VI. Hac opinio non modo intrinſecus nec probabilior, nec probabiliſſima eſt; ſed ledit ſententiam communem. Qui impedimentum apponit, ne legem ſervet, eodem tempore ſimul animum habet non ſervandi legem: idcirco enim, ut fatetur contraria ſententia, impedimentum adicit, eoque animo, ne legem ſervet. At qui animum habet non ſervandi legem, contra legem peccat. Reſpondent arguti adverſarii, hunc non habere animum non ſervandi legem, ſed animum liberandi, & ſubducendi ſe legis obſervationi. Callida ſane & veruſta cavillatio. Ecur ſtudet ſe a legis obligatione extrahere, niſi eo animo ne legem ſervet? Si Chriſtiani bono praediti ſenſu, ſimiles audirent argutiones, ſcandalum perferret. Et tamen eiſmodi ratiocinia per totam recurrunt Theologiam caſuiſticam. Peccant ergo dubio procul omnes contra precepta quorum obſervationem declinare impedimentorum appoſitione ſtudent. Quoniam lex quae officium imperat, ſimul vetat id omne quod cum eodem pugnat, atque adeo impedimenti appoſitionem. Alioquin ludicra lex eſſet.

VII. Quaest. IV. *Peccant ne contra preceptum qui impedimenta non remouent, dum ſine gravi damno poſſunt? Reſpondeo.* Sententia adfirmans vera eſt: & oppoſita falſa, nulla freuens probabilitate. Quandoquidem legiſlator, qui ſinem imperat, ſimul media ad ſinem neceſſaria praſcribit. At non adiciere impedimenta, aut eadem removere, cum falſitas adit, media ſunt neceſſaria ad ſinem. Ergo praeranda ſunt ab eo qui ſincere vult legis obſervationem. Peccant ergo ii omnes, & quidem fraudulenter, qui pila ludunt, qui ſomnolunt, ne deſatigati ieiunent: qui inebriantur, ne Miſſam audiant, aut horas canonicas perſolvant: peccant, inquam, contra precepta ieiunandi, audiendi Sacri, recitandi officium.

VIII. Quaest. V. *Qui non poteſt totum implere opus preceptum, aſtringitur ne partem quam poteſt exequi? Reſp.* Sententiam adfirmantem ſolo calamo demonſtravimus in opere inſcripto *La Quareſima Appellante*. Quare paucis nunc rem expediemus. Quando dividuum eſt preceptum, ſemper qui non valet totum, implere quam poteſt partem debet. Tum autem dividuum preceptum dicitur, cum ſingulae partes ſigillatim acceptae fini a legiſtatore praſtituto conducunt. Sic, quia in qualibet horarum canonicarum recita-

citatione, in unica comestura, aut in ſola abſtinentia a carnibus reſolvitur finis preceptorum ieiunii, & horarum canonicarum; ideo qui nequit totum officium, partem poſſolvere, qui nequit & unicam comesturam, & abſtinentiam a carnibus ſervare, alterutram quam valet partem exequi debet. Quapropter iure legentem propoſitionem damnavit Innocentius XI. *Qui non poteſt recitare matutinum & laudes, poteſt autem reliquis horis, ad nihil tenetur: quia maior pars trahit ad ſe minorem.* Futilis eſt quod obijciunt, accerſiorum legum principale, quando ambo ſunt dividua. Tum valet dicta regula, quando ambo individua ſunt, ſine a lege intento ſpectato.

IX. Quaest. VI. *Quando duo occurrunt precepta quae ſimul ſervari nequeunt, quid agendum? Reſp.* Conferenda invicem precepta

ſunt, & quod gravius eſt, atque praerantius, praerferri inferiori debet. Praeceptum naturale voluntarium, voluntarium divinum humano, humanum canonicum civili, & mandatum ſupremi Principis, interioris legiſlatoris precepto, & tandem affirmativum negativo praerire debet. Res perſpicua ex ſe eſt. Naturale eſt de rebus abſolute neceſſarias. Deus ſuperior homine eſt, & Princeps ſupremus Principe inferiore. Praeceptum excellentioris virtutis antepoſendum eſt precepto virtutis inferioris. Hinc preceptum caritatis, quae eſt omnium virtutum forma, antecedere debet alias virtutes. Negligentia ieiunii, preces, auditio Sacri, & cetera eiſmodi, ut caritatis officia erga proximum graviter, non leviter tua ope indigentem exerceas, quando omnia ſimul praerare nequeas.

DISSERTATIO VI.

DE LEGIS CESSATIONE, INTERPRETATIONE, DISPENSATIONE, ET CONSUETUDINE.

PRÆLOQUIUM.

Iſſertatio hac plura comprehendit graviſſi momenti, & difficiliſſiſſi reſolutionis ob caluſticas ſubtilitates, & laxitates: idcirco leviſſimo indiget examine. Omnia de more expendam, utriusque extremis & Rigoriſmi, & Laxiſmi declinatis. Nil frequentius in ore, & in calamo Probabiliſtae habent quam ceſſare legem ceſſante ſine. Hanc propterea quaerentem loco primo expendam. Opiniones quae mihi videntur laxae, ſevero ſiſto de more perſtringam, ſalvo obſequio auctores. Fucus Probabiliſſimi aqua dulci abſiſi nequit, ſed acri, falſoque liquore abſtergi dumtaxat poteſt. Fucus iſte plus lectoribus, qui deſimire legis rigorem capiunt, quam ceruſſa famulis, quae occultare deformitatem ſtudent, placere ſolet. Et haec eſt unica & ſola cauſa cur ſiquenter actuum oleo inſundimus, quo efficaciſſi inveteratas laxitates expungere valeamus. Eodem ſiſto errata noſtra confundant alii.

CAPUT I.

Improbabilis, & laxa eſt plerumque Probabiliſtium opinio qua defenditur, non obligare legem, ſubtiliſſimo eiuſdem ſine in particulari.

intendit. Hic conſiderari duplici ratione poteſt: quandoque enim iunctus eſt ſui intrinſeco, & quandoque ſeiunctus ab illo eſt. E. g. ieiunium, cuius res precepta ſubſtante natura honeſta eſt, ſinis primus & intrinſecus eſt temperantia, quam conſequitur carnis mortificatio; creationis intims finis religio eſt: quare legiſlator praecipiens ieiunium, non poteſt non intendere temperantiam, mor-

mortificationem, carnificque compressionem; & in oratione prescribenda non potest non intendere religionis honestatem. Quoties igitur actus precepti natura sua honesti sunt, finis intrinsecus legis est ipsa res precepta. Et tunc finis extrinsecus legislatoris coniungitur cum fine intrinseco, hoc in sensu, quod legislator nequeat non intendere ea que rem preceptam necessario consequuntur, ut in exemplis allatis patet. Datur vero finis extrinsecus, qui omnino a voluntate legislatoris pendet; ut quando is precipit ieiunium, preces ob aliquem finem peculiarem, puta ad placandam divinam vindictam, ad impetrandam pluviam, auxilium contra hostes &c. Finis omnino extrinsecus legis est, quando res precepta natura sua indifferens est, ut delatio armorum, extractio aut introductio mercium, & cetera eiusmodi, que legislator ob aliquem, vel plures fines precipit, aut vetat.

II. Quoties lex precipit actus natura sua bonos, ut sunt illi quos primo loco indicavi, semper lex consistit, etiam si cessare finis extrinsecus legislatoris. Quoniam ipsa actuum preceptorum bonitas & honestas sunt finis precepti, & intrinsecus legis, quem in lege roganda non potest non intendere legislator. Et hoc verum est penes omnes, qui dicunt legem tunc cessare, quando causa tota, seu adequata legis desinit & evanescit. Porro, dum consistit rei precepta bonitas & honestas, non cessat causa adequata legis, etiam si cessare finis extrinsecus eiusdem. Similiter quando res precepta est indifferens, pluresque sunt fines extrinseci a legislatore intenti, ex quibus omnibus coalescit totus finis adequatus; cessante uno, aut altero fine non desinit, nec cessat lex. Tum enim duntaxat bono communi inhiis lex evadit, dum omnes omnino fines desiciunt. Duo in veteri fodere erant legis circumstantionis fines, peccati originalis abolitio, & distinctio Indaci populi a ceteris gentibus. Desiciente uno fine, consistebat alter; ideo lex urgebat, etiam si peccatum originale delerum speciali gratia fuisset.

III. Cum finis adequatus legis omnino cessat, communiter respectu omnium lex ipsa cessat. Prohibita est communicatio unius civitatis cum altera ad pellem vel contagionem vitandam; sublata omnino pelle vel contagione, lex evanescit. Prohibitus est ingressus in talem domum ob vitandam scandalum mulieris suspecte fame; alio mulier abiit, lex cessat, quod causa adequata legis sublata sit.

IV. Quæst. I. Expectanda ne est Principis declaratio, qua definitur legem cessasse? Respondet. P. Dominicus Soto Lib. I. quæst. vi. art. 8. docet, legem vim non amittere, nisi vel Princeps, vel consuetudo legem abrogaverit. Communis sententia oppositum docet, nempe legem cessare, eo ipso quod finis adequatus eiusdem cesset. Quoniam hoc ipso redditur inutilis lex ita communi bono. Aliqui tamen nimium habenas laxant. Salmanticenses tract. xi. cap. xv. punct. 1. numer. 4. propugnant haud requiri quod innotescat toti communitati, sed lat esse quod mihi in particulari notum sit finem legis adequatum cessasse. Quæ opinio laxa est; & reiicienda. Nam, si iudicium hoc ferre cuique licitum esset, actum de pluribus legis esset, & publica perturbatio facile contingeret. Doctrinae Dominici Soti recte explicata Principis declarationem concedit & ille; sed consequentiam polulat, nempe communem civitatis, seu populi consensum. Quam doctrinam sic explicatam defendit Doctor eximius P. Suarez Lib. VI. cap. ix. num. 12. ubi inquit: *Solum ergo est necessarium ut de tali cessatione publice, & manifeste constet per evidentiam facti generaliter non in tali Republica, vel communitate.* Fatetur ergo & nos, non requiri Principis declarationem. Sed negamus, iudicium cuiuscumque particularis lat esse ut dicatur finem adequatum legis cessasse. Necessè igitur est ut id communitati competum sit universæ Republicæ, vel communitati. Et hæc est vera sententia.

V. Laxior est opinio quam ibidem propugnant laudati Salmanticenses, iniquitates, lat esse opinionem probabilium, qua iudicatur finem legis adequatum cessasse, ut lex ipsa amplius non obliget. Quæ doctrina vix admittitur ab ipsis melioris notæ Probabilibus. Nam lex in possessione est. Possessio autem probabilitate sola non asseritur. Reponunt hæc verba: *Et licet lex sit in possessione, probabile est non esse; cum sit probabile esse nullam.* citantque *Castropalaum*, & *Granadam*. Hæc sunt Probabilium axiomata, quæ universam morum Theologiam pessumdant. Ut opinio sit probabilis, lat est a quatuor vel lex Auctoribus (ut abundanter loquar) illam defendi. Sat ergo erit quatuor vel sex Casulitas dicere, cessasse finem legis, & continuo evanescet lex: quod quam sit absurdum, nemo non videt. Sed alibi data opera hæc principia labefacturi. Quamobrem non est reconquenda crambes. Sat fuit admodum illectum, ut captus in librorum lectione sit.

VI.

VI. Animadvertendum est et Caetano, si nemo legis cessare duobus modis posse. Primo negativè, quando lex inutilis est bono communi tamen, si illam impleas, malum non est. Secundo contrarie, quando observantia legis in hoc causa vitiosa est: quem casum exceptum a lege esse docet S. Thomas. Quod ergo in dispositionem nunc vocatur, est sequens quæstionacula.

VII. Quæst. II. Cessante negative sine adequato legis in particulari, cessat ne legis obligatio? Respondet. Adfirmat prior sententia, quam propugnant Granadas, Henriquez, Navarrus, Ledesma, Sylvester, Diana, &c. Viva quæst. vi. artic. 5. pro hæc sententia citat Caetanum, qui 2. 2. quæst. cxx. artic. 1. conceptis verbis oppositum docet. Sed excusandus P. Viva, ex cuius relatione passim Auctores citat, Rationes istius opinionis hæc sunt. Finis legis est tota ratio, & veluti anima eiusdem; qua sublata, delicere lex debet. Nec lex in communi tantum obligat, sed etiam in particulari. Ergo quemadmodum, cessante fine legis in communi, deficit lex pro omnibus, sic, cessante fine legis in particulari casu, cessabit pro tali casu lex. Et hoc patet in correctione fratrum: cessante enim profectus fine, lex corrigendi non urget. Hanc sententiam satis probabilis vident Salmanticenses loc. cit. num. 5. Si satis probabilis; ergo iuxta Probabilium principia licite eam amplecti quique valet.

VIII. Opposita sententia vera, solaque probabilis est. Illam communiter defendunt vel ipsi Probabiliter. Primum omnium transcribenda est doctrina S. Thomæ, qua sola resolvuntur omnes casus quos disputant moderni Moralitæ. Docet Angelicus 1. 2. quæst. xcvi. art. 6. *Omnis lex ordinatur ad communem hominum salutem; & intantum obtinet vim, & rationem legis; secundum vero quod ab hoc desit, virtutem obligandi non habet.* Contingit autem multoties quod aliquid observari communi saluti est utile ut in pluribus, quod tamen in aliquibus casibus est maxime nocivum. Quia igitur legislator non potest omnes singulares casus intueri, proponit legem secundum ea que in pluribus accidunt, ferens intentionem quam ad communem utilitatem. Sed tamen hæc est considerandum, quod, si observatio legis secundum verba non habeat subitam periculum, cui oportet statim occurrere, non pertinet ad quemlibet ut interpretetur quid sit utile civitati, & quid inutile civitati; sed hoc solum pertinet ad Principes, qui propter huiusmodi casus habent auctoritatem in

Conc. Theol. Tom. VI.

legibus dispensandi. Si vero sit subitum periculum, non patiens tantam moram, ut ad superiorem recurrere possit, ipsa necessitas dispensationem habet annexam: quia necessitas non subditur legi.

IX. Lex ergo communitatem iuxta Angelicum respicit, & id quod communiter, & in pluribus accidit. Casus omnes comprehendere nequit. Quod repetit 2. 2. quæst. cxlvi. art. 4. *Statuta communia proponuntur, secundum quod multitudinè conveniunt. Et ideo legislator in eis statuendis attendit id quod communiter habetur, & in pluribus accidit.* Si in aliquo casu lex fiat noxia, id est cesset finis contrarie, tum aut est periculum in mora, & necessitas legem non habet; aut periculum subitaneum non est, & ad eundem superior est. Ad quemlibet non pertinet de legis fine iudicium ferre, utrum scilicet lex ita utilis nec ne sit civitati. Sed hoc solum pertinet ad Principes, inquit Angelicus. Duo alia verba contra Probabilitatem transcribo ex eodem Angelico 2. 2. quæst. cxlvi. art. 4. *Nam si causa sit EVIDENS, per se ipsam licite potest homo statui observantiam prætere, præsertim consuetudine interveniente, vel, si non possit de facili recursum ad superiorem haberi.* Salmanticenses cum Probabilibus contendunt, lat esse causam probabilem ad legis observantiam evidentem; immo adiciunt; *presertim interveniente consuetudine, vel cum facili ad superiorem recursum non patet.*

X. Ex quibus omnibus hæc pro communi sententia ratio formatur. Lex fertur propter bonum commune, & propter id quod communitati accidit. Hoc fine adequato legis in communi vigente, nunquam lex cessat in particulari, seu nullus particularis subditus a lege exemptus est. Cur? Quia lex non fertur propter particularem casum, sed propter id quod communitati accidere solet. Quare licet respectu huius, vel illius re ipsa non accidat, hoc non tollit, quin lex obliget; quia lex id spectat quod plurimum accideri communiter solet. Vetat lex armorum delationem ob periculum rixarum, diffensionum, & perturbationum. Periculum istud semper imminet; quamquam respectu huius, aut illius re ipsa nec rixæ, nec perturbationes evanescunt. Quæ de causa fornicatio semper est peccatum mortale: quia licet aliquis satis providere educationi generande proles valeat, communiter tamen hæc providentia natura sua desinit; ideo nunquam occurrere casus potest in quo fornicatio licita evadat.

XI. Contraria sententia falso, ut dicitur.

R 3

sup.

sepetuo laborat. Negatur enim cessare finem legis vel in particulari, dum finis adequatus legis in communi consistit. Quod aliquis in particulari non experiatur malum quod lex prohibet, hoc non tollit quin finis legis etiam respectu huius consistat: quia finis legis etiam respectu huius est quod ob bonum commune tenetur servare & ipse legem, quae vetat mala passim contingentia; quamquam casus occurrat in quo replea non eveniant. Fallium itaque est principium cui opposita nititur opinio. Utique anima legis est eiusdem finis. Sed hic etiam in particulari consistit, quando respectu multitudinis viget in communi. Securus ego sum, inquis, nullum respectu mei armorum delationem, accessum ad monasterium Monialium peculiarum parere. Esto. At finis propter quem instituta lex est, non est hic casus tuus particularis; sed casus qui communiter occurrunt. Communiter autem occurrunt mala, hominum multitudine peccata, quae lex prohibet. Et hoc fat est ut & tu, respectu cuius non occurrat casus legis, subiectus legis observationi. Quod de correctione fraterna obstrudat, vanum est. Praeceptum quippe illud, cum sit adfirmans, non obligat, cum spes fructus non adfit.

XII. Tandem absurda quae necessario contrarium consequuntur opinionem, illam improbabilem profus reddant. Ea quippe admissa, omnes fere humanae leges in nihilum occiderent. Quisque pro suo affectus commodo & ingenio contenderet, legis finem locum non habere. Quin hac regula leges ipsas naturales quisque metiri auderet. Divites omnes contenderent, finem recte formationis eorum respectu non consistere; cum habeant unde & mulieri, & futura proli providere abunde possint. Librorum hereticorum lectionem, accessum ad monasterium, armorum delationem, pompasum usum, & plurima alia quae sibi licita fore iudicarent.

XIII. P. Dominicus Viva defendit hanc nostram communem sententiam *quæst. vi. artic. 5.* Verum, ut suae benignae propensionis obsecundet, post confirmatam communem sententiam responsa adversariorum refert, nec ea reicit; sed de more lectori facultatem facit ut quid sibi magis expedire videbit, seligat; quia ita sub finem disputationis exaltat adversariorum responsa, ut vel ipsi stupidi intellegant, quo Auctoris istius animus pendat. En quam verum in praxi sit, vi *Probabilissimi* quasilibet opiniones regulas esse conscientiarum. Quid enim adversantes opiniones oppugnant, dum illas pro-

habiles, licet minus, agnoscunt? Verum & de hoc fute alibi. Responsa adversariorum, quae *intrepida* P. Viva appellat, vana sunt. Nam praecipuum repositum quod refert P. Viva, apertum continet errorem. Fallium est, inquit, legislatorum habere finem illum universaliores, quod pars conformetur toti, quando cessat finis immediatus legis in particulari. Nam hoc non est utile, sed damnosum communitati, eo quod singulos obliget, & aggravet in casu quo cesset finis legis abique ulla utilitate. Hinc dicunt, cessante sine directo, & immediato legis, cessare animam legis; atque adeo non obligare, ut pars conformetur toti, quando in parte cessat ratio cur conformetur toti, & nullum adest scandalum.

XIV. Respondum illud, quod totidem fere verbis refertur a P. Viva, ab imis legum fundamenta infodit; leges omnes adortur, & pervertit; subditos ad rebellionem irritat, & accendit; antiogiis, & falsis suppositionibus fulcitur. Quae absurda irriti conatu declinant, seu fucare adversarii student. Et, quod ad primum attinet, error manifestus est, quod pars non debeat conformari communitati in nostro casu. Ut enim ad incitas cum suis adversariis redigam P. Viva: cedo: consistit ne in quaestione nostrae causae finis in communi? (Hic enim est quaestio istatus, num vigente sine in communi, & cessante in particulari, modo explicato, & explicando, cesset lex.) Minime. Ergo subditus particularis tenetur conformare se communitati, quae patitur detrimentum, quando pars se toti subtrahit. Siquidem inde bonum commune existens affligit, & viget, quod partes conspiciunt in bonum totius. Iam dictum est, quod, licet casus legis, puta rixae in delatione armorum, seductio in lectione librorum, scandala in ingressu in monasteria, re non contingant; non propterea cessat legis finis, ut declaravi. Quoniam finis legis etiam in hoc particulari est, ut pars conformetur toti. Obtinuit communis loquendi usus, ut dicatur cessare finem legis in particulari, quando malum quod prohibere lex intendit, in illo particulari non evenit: quo tantum in sensu dicitur, finem legis in particulari cessare. Ceterum non cessat legis finis quantum ad obligationem legis servandae etiam ab illo particulari. Immo quia legislator humanus providere omnes casus particulares nequit, omnes subditos obligat ad observandum, aut vitandum id quod communitati contingit; ut sapienter de more designat S. Thomas 1. 2. qu. xcvi. art. 6. ad 3.

Nul-

Nullius hominis sapientia tanta est, ut possit omnes singulares casus excogitare: & ideo non potest *infiduciter* per verba sua exprimere ea quae conveniunt ad finem intentum: & si postea legislator omnes casus considerare, non oportet ut omnes exprimeret propter confusionem vitandam; sed legem ferre debet secundum ea quae in pluribus accidunt. Si ipse legislator exprimeret casus omnes vellet; quae, amabo te, consilio non evenirent? Si singuli subditi metiri legis obligationem vellet ex respectum erga semetipsum diversitate: quae absurda non consequerentur? At, inquit P. Viva, ad absurda quae adducuntur, respondent *intrepide*. *Intrepide* sane, immo quader & temere: quoniam ratio deest, & communis sensus. Nec vacat diutius immorari in opinione aperte falsa resellenda. Nec est quod regeras, illam magnos habere patronos. Magni sane, quod plura digna laude docere. Sed, ad hoc quod attinet, errantur, quemadmodum & in aliis. Hae pauca adicere libuit contra dexteritatem illam qua P. Viva, sin aperte, saltem per cuniculos, laxiores insinuare opiniones solet, quas ille credit probabiles.

CAPUT II.

De legis abrogatione.

I. A. Brogatio, seu revocatio legis ea est quae legem promulgatam, & obligantem de medio tollit. Duplex est: alia *negativa*, quae lex delictuine aboletur, nulla alia lege contraria substituta; alia *positiva*, quae lex lata revocatur, nova loco eiusdem, & quidem contraria invecata. Et haec aut est formalis & expressa; quae, clausula expressa, priorem legem abolet, aliam substituendo; aut virtualis, dum, omnia clausula abrogante antiquam legem, nova lex conditur, quae cum priore pugnat. Dissert abrogatio a derogatione, quod illa totam, haec partem legis abolet.

II. Leges, etiam iuste, absolute revocari queunt. Ceterum, dum nova lex conditur, veteri antiquata, rationalis causa occurrit necessam est: quia lex iusta non est, nisi sit bono communi consentanea. Ergo abrogatio positiva non a sola voluntate, sed potissimum a recta ratione legislatoris proficisci debet. S. Thomas optime exponit quae ratione mutari leges valeant 1. 2. quæst. xcvi. art. 1. *Lex humana est quoddam dictamen rationis, quo diriguntur humani actus. Et secundum hoc duplex causa esse potest, quod lex humana iuste mutetur; una quidem ex parte*

rationalis; alia vero ex parte hominum, quorum actus lege regulantur. Ex parte quidem rationis, quia humanae rationi naturae esse videtur ut gradatim ab imperfecto ad perfectum perveniat. Unde videmus in scientiis speculativis, quod qui primo philosophati sunt, quaedam imperfecta tradiderunt, quae postmodum per posteriores sunt tradita magis perfecte. Ita etiam in operabilibus: nam primi qui intendunt inventire aliquid utile communitati hominum, non valentes omnia ex seipsis considerare, inveniuntur quaedam imperfecta in multis deficientia, quae posteriores mutaverunt, instituentes aliqua quae in paucioribus desecere possunt a communi utilitate. Ex parte vero hominum, quorum actus lege regulantur, lex recte mutari potest propter conditionem hominum, quibus servandum diversae eorum conditiones diversa expediunt: sicut Augustinus ponit exemplum in L. de libero arbitrio, quod si populus sit bene moratus, & gravis, communisque libuit diligentissimum casus, recte lex fertur, quae tali populo liceat creare sibi Magistratus, per quos Respublica administratur. Porro, si paulatim populus depravatus habeat venale suffragium, & regimen flagitiosius, feleratque committat, recte admittit populo talia potestas dandi honores, & ad paucorum honorem redit arbitrium.

III. Duo itaque principia sunt legis humanae abrogandae & mutandae. Alterum est ipsa ratio humana, unde lex manat: quae, cum sit imperfecta, mutationi obnoxia est. Alterum est humanae naturae conditio, cui uno tempore lex expedit, & alio tempore nocet ob varias rerum vicissitudines. Illud tamen advertunt sapientes omnes, raro mutandas leges esse, quae lenel lata ipsa experientia invenit fuit bono communi consentaneae. Paucissimi sunt legibus condendis peridonei. Quamobrem, cum ad mutandas leges multiplicantur legislatores, facilis error occurrat, & mutatio legum inducit contemptum. Divina prope modum sunt documenta quae in hunc finem promittit S. Thomas loc. cit. art. 2. *Lex humana intantum recte mutatur, in quantum per eius mutationem communi utilitati providetur. Habet autem ipsa legis mutatio, quantum in se est, detrimentum quoddam communi salutis, quia ad observantiam legum plurimum valet consuetudo; intantum quod ea quae contra communem consuetudinem fiunt, etiam si sunt leviora de se, graviora videntur. Unde, quando mutatur lex, dimittitur vis contractiva legis, in quantum tollitur consuetudo. Et ideo nunquam debet mutari lex humana, nisi ex alia parte*

tantum recompensetur communi saluti, quantum ex ista parte derogatur. Quod quidem contingit vel ex hoc quod aliqua maxima, & evidentiissima utilitas ex novo statuto provenit; vel ex eo quod est maxima necessitas, ex eo quod lex confusa aut manifestam iniquitatem continet, aut eius observatio est plurimum nociva. Unde dicitur a Iurisprouto, quod in rebus novis constituendis evidens debet esse utilitas, ut recte recedatur ab eo iure quod equum diu usum est. Hæc adeo luculenta sunt, ut expositionem recusant. Opponit sibi Doctor Angelicus, artes in dies mutari, & perfici, quidni ergo & leges? Respondit, antea à aliqua ratione iura perfectionem repetere. Legum vis, & robur a consuetudine plurimum pendet: ideo dispar ratio. Quæ doctrina ipsa experientia firmatur. Immortales, & invicta Respublica Veneta, quia antiquarum suarum legum tenax acerrime est, & pro immobili regula habet, Servatur solitum, nihil innovatur, in imperi diturnitate ceteris omnibus principibus ad perpetuum suam gloriam præstat, eminetque. Nisi itaque evidentiissima, ut inquit Angelicus, sit utilitas, aut nisi noxia ab temporum vicissitudinibus antiqua fiat, exulet mutatio omnis.

IV. Quæst. I. *Quandom lex antiqua abrogata censetur, nova superveniente?* Resp. Quando lex nova servari simul cum antiqua nequit, illa promulgata, hæc abrogata censetur, etiam si desit cautela abrogans. Si quisem quoties legislator quid præcipit quod una cum altero servari nequit, dum illud vult, hoc rescit. Quæ nova lex, ut antequam abroget, promulgari debet. Quando vero abrogatio est tantum negativa, non requirit promulgatio. Expediit tamen ut populæ compertum sit, illum a legis onere liberum esse. Cum in aliqua provincia viget aliqua peculiaris iusta & legitima consuetudo, non abrogatur per legem generalem oppositam; nisi in hac lege generali expressa cautela, abrogans talem iustam consuetudinem, inserta habeatur.

V. Quæst. II. *Quis abrogare legem valet?* Resp. Qui fert legem, abrogare eam valet. Inferior legem superioris abrogare nequit; contra vero superior abolere inferiorum leges potest: ut Pontifex leges Episcoporum, & Rex leges Magistratum. Sed requiritur ad hunc effectum ut superior sit, non dignitate tantum, sed iurisdictione etiam. Quæ de causa Archiepiscopus licet dignitate superior sit Episcopo, non propria abrogare Episcopi leges potest. Quia Episcopus in ferendis legibus ab Archiepiscopo non pendet. Succes-

sor potest antecessoris leges abrogare. Legislatores provinciarum, regnorum nequeunt leges ferre quæ abrogent ius commune universale, quod a superiori potestatis larum est: quia inferior in superiori potestate caret.

VI. Quæst. III. *Potest ne inferior legem a se latam, confirmatam a superiore, abrogare, & mutare, eidemque derogare?* Resp. Duplex est confirmatio. Altera, quæ vim legum tribuit; & tum hæc est, quando leges feruntur ab inferioribus, potestatis ad condendas leges delinunt. Quare, dum isti statuta, legesque condentes, recurrunt ad superiorem pro legum confirmatione, cum leges iste totæ vim a confirmatione recipiant, eisdem confirmatas mutare, vel abrogare nequeunt. Altera est, quando inferiores facultate potentur condendi leges pro propria provincia, congregatione &c. & eas conditas confirmari a superiore curant ad maiorem auctoritatem, & dignitatem: tum eadem mutare, & abolere valent, nisi superior in confirmatione expressam clausulam adiciat, quæ mutatio, vel alteratio prohibeat. Leges latas in Synodo abrogare Episcopi valent, quia soli Episcopi re ipsa leges ferunt. Parochi, ceterique, non ut iudices, sed ut consulentes, Synodo interlunt.

C A P U T III.

De legis interpretatione, & epistola. Opiniones P. Viva. falso pro se citantis P. Suarez, & aliorum Probabilistarum reselluntur.

I. Interpretatio, quæ declaratio legis est, duplex. Alia *authentica* dicitur, seu *iurisdictionis*, quæ a solo legislatore fit, habetque legis vim. Alia *doctrinalis*, quæ legis vi caret, & a Doctorum iudicio proficiscitur. Addi solet tertia, quæ nuncupatur *usualis*, quæ ab usu, seu consuetudine pendet.

II. Inferior nequit authentice interpretari superioris legem, ut ex dictis capite superiore pateat. Hinc Theologorum nemo authentice interpretari legem naturalem, aut divinam potest. Interpretatio vero doctrinalis quilibet non modo humanas, sed naturales, & divinas declarare leges valet; regulis iustæ prudentisque interpretationis servatis.

III. Quæst. I. *Quando legislator prohibet legis interpretationem, licitum ne est Doctoribus ex instituto, nedum obiter, eandem interpretari?* Resp. Adfirmat P. Calropalatus tract. III. disp. v. punct. 4. §. 2. num. 6. & Sa-

las

Jas disp. XXI. sect. 2. Equa ratione id evincitur? Quia, inquit P. Calropalatus, regulariter loquendo, quoties in aliqua lege prohibetur interpretatio, solum vetatur interpretatio *frivola*, quæ est contra mentem legis. Pape! Lege peculiari opus est ad frivolas interpretationes vetandas? Mirum, quod non dixerit prohiberi interpretationes authenticas, secus doctrinales. His distinctiunculis, & eufugis leges omnes eliduntur. Si Pontifices prohibent interpretari propositiones ab Ecclesia damnatas absque peccati facultate, en doctrinam, quæ in antecessor delatit in interpretatione ineptissime, nedum frivole sunt; Auctores tamen non frivolas, sed graves, & legitimas illas reputant. Falsa ergo, & legislatorum iniuriola est opinio Calropalati, & aliorum quos ipse citat.

IV. Quæst. II. *Quæ regule in interpretatione servandæ?* Resp. Primam, & potissimam regulam assignat S. Thomas 1. 2. q. xvi. art. 6. ubi in arg. Sed contra adducit auctoritatem S. Hilarii. *Intelligenda dictorum est causis est assumenda dicendi: quia non sermone res, sed rei debet sermo esse subiectus. Ergo magis attendendum est ad causam, quam motum legislatorum, quam ad ipsa verba legis.* Primum ergo omnium legislatoris intentio spectanda, quia hæc est veluti legis anima; verba autem instrumenta sunt quibus intentio legislatoris exprimitur. Quare verba intentioni, non intentio verbis, subdenda sunt, ut habetur L. XVII. ff. de legibus: *Scire leges non est earum verba tenere, sed vim, & potestatem.* Quæ intelligenda sunt, quando ex universo legis textu intentio legislatoris innotebit. Ceterum, si legislatoris voluntas ambigua fuerit, tum inaherendum verbis est: quia absolute loquendo, verba sunt quæ nobis referunt legislatoris voluntatem; nec in ambiguo cala melior, quam verba, haberi legis interpres valet.

V. *Secunda regula.* Prescribitur L. XXVI. ff. de Reg. iur. *Quoties idem sermo duas sententias exprimit, ea potissime accipitur quæ rei servanda aptior est.* Præcipue inspicienda est ratio in lege allegata, & scopus quo lex perit. Tota legis substantia, & euidem spiritus summopere colligendus est. Et his omnibus mature expensis, ea præferenda sententia est quæ ad legis spiritum magis conformatur.

VI. *Tertia regula.* Quando legis verba ambigua apparent, interpretanda sunt iuxta communem intelligentiam loci, & patriæ, in qua condita lex est. Quæque fere gens

quibusdam phrasibus, formalique loquendi utitur, quæ ex communi talis regionis intelligentia iuum proprium fenum habent. Verba ergo nunquam ad sensum metaphoricis detorquenda; sed iuxta naturalem regionis, loci, & sapientum intelligentiam exponenda sunt. Legislatorem enim iuxta communem loquendi sensum utrasque verba, præsumendum est, alioquin nihil certi haberetur. Id solum attendendum, num ex naturali verborum intelligentia absurdum aliquod sequatur: tum enim illud vitandum est, etiam si verba ad sensum metaphoricum, & improprium transferenda essent: quia potius præsumendum est, legislatorem minus doctum fuisse, & exactum in verbis aptum ad suam mentem declarandam seligendis, quam voluisse iniquitatem, & aburdam. Quando itaque nullum sequitur absurdum, lex generatim, & indefinite loquens, non est restringenda; nec restricta, & definita, amplianda, aut distinctionibus implicanda, iuxta illud axioma: *Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus.* Lex indefinita universaliter æquivalat, nisi ex adiunctis aliud colligatur.

VII. *Quarta regula.* Quando de valore alienius actus disputatur, sit nec ne validus, interpretanda lex est, ut valeat actus: quia nemo præsumitur quidquam inutile agere, verba tamen verborum proprietate.

VIII. *Quinta regula.* Lex in favorabilibus amplianda, in odiosis restringenda. In lege igitur favorabili non modo sensus naturalis, sed etiam civilis attendi solet. Sensus naturalis ille est quem verba efferunt iuxta communem intelligentiam. Sensus civilis est qui ex fitione, ut dicitur, iuris, seu ex ipsa arte iuriprudentiæ suscipitur: quæque enimars suas pirales formalique habet, ut notum est. Filii nomen iuxta sensum naturalem solum filium legitimum, iuxta artem civilem etiam adoptivum significat. Mortis vox solum mortem naturalem, iuxta civiles leges etiam professionem monasticam significat. Plures alia regulas præscribitur tum Icti, tum Theologi, sed, nisi sententia, parum deservientes particulari interpretationi, quæ iuxta circumstantiarum diversitatem varios suscipit sensus. Idcirco eadem prætereo.

IX. Quæst. III. *Extendenda ne lex ad casum in ea non comprehensum ad similitudinem, vel idoneitatis rationem?* Resp. Lex prohibet unum casum, & non alterum: hic tamen similis est illi ob rationis similitudinem, vel idoneitatem. Similitudo in variis rationibus fundatur, quarum una similis alteri est, non eadem. Identitas rationis est, quan-

quan-

quando eadem omnino ratio viget pro casu comprehenso in lege, & pro non comprehenso. Communior sententia est, legem non extendi ad casum non comprehensum ob rationum similitudinem. Quandoquidem ratio legis non est lex: neque ratio legis necessitatem imponit legislatori comprehendendi omnes casus qui eidem omnino non sint. Sicut itaque libere legislator hunc prae alio casum includit in sua lege, ita alium non includit. Qua ergo ratione ad hunc non includendum extendenda lex est? Idque exemplo constat. In *Clement. 1. de electione* prohibetur ne quis eligatur in prelatum Convenus diversis Ordinibus; & tamen vetita non intelligitur electio Regularis in Episcopum Ecclesiae, in qua cum Clero seculari interesse foret, & Capitulo debet, ipsamque Clerum facerem dirigere.

X. Quando tamen eadem est omnino adaequata ratio, nisi quidquam in oppositum urgeat, extendenda lex est ad casum non comprehensum: & ita lex quae prohibet furtivum, seminis etiam effusionem in Ecclesia, ne polluitur, prohibet. Quamvis tamen fit eadem ratio, si non sit adaequata omnino, non videtur extendenda lex: immo exceptio a regula firmat regulam in contrarium. *Glossa Lib. XV. ff. de legibus*. Verum vix assignari aliqua generalis regula potest. Exempla aliqua iudicialia, in quibus eadem adaequata ratio profertur. Lex quae eximit virum a reddendo debito uxori adulterae, liberat quoque uxorem ab hoc onere respectu mariti adulteri. Similiter, si sponsus ob absentiam sponsae liberatur a sponsalium vinculo, sponsa quoque ob eandem sponsi absentiam libera a sponsalibus est. Et communiter in correlativis extensio ad casum non comprehensum ob rationis adaequatam identitatem locum habere solet. Hoc idem evenit in iis quae, ut dicunt, acquirantur, ut sunt electio, postulatio, praesentatio, possessio. Lex quae disponit de electione, disponit de postulatione in iis in quibus acquirantur. Ad ea quoque quae connexa sunt, vel quorum unum continetur sub altero, lex extenditur. Quare lex quae de cunctis testamenti facultatibus concedit, ad codicillam faciendum extenditur; & cui facultas codicilli faciendi denegatur, facultas etiam testamenti instituendi suspenditur.

XI. Quae. IV. Quando legislator decidit aliquem casum, extenditur ne deciso ad alium similem casum? Respond. Quando Pontifices, Principesque decidunt aliquem casum, seu controversiam, ad omnes alios

casus in quibus eadem ratio viget, deciso extenditur. Quamobrem Pontificibus damnantibus propositiones aliquas, ad alias omnes opiniones quae sunt eidem omnino rationis, proscripio extenditur. Leges enim non sunt de singularibus, nec casus decisi limitat illas; sed loco exempli se habet. Hinc colliges, librum aliquem prohibendum una lingua, puta Latina, prohibendum quoque esse in quacumque alia lingua, & possimum vernacula, quando nullum omnino discrimen est praeter solam linguae diversitatem. Nec aliquem ratione praeditum hanc veritatem inficari posse iudico. Quid? Prohibita ne propositio aliqua haeretica, aut erronea lingua Latina erit, fecus pronuntiata lingua Gallica, quando eadem profertur est per identitatem, excepta idiomatis diversitate? Tor libri Angli, Hebraici, alteriive idiomatis prohibentur latine verbi. Numquid prohibiti non sunt in lingua vernacula, unde translati fuerunt? Opponunt, dialogos *P. Daniele* vetitos fuisse lingua Latina anno 1693. deinde prohibitos fuisse lingua Italica. Ergo ipsa sacra Congregatio prohibitos non intellexit in aliena lingua a Latina: alioquin superflua fuisset nova prohibitio. Vana, & nimium crassa oppositio. Exploratum ne ratum saepe Congregationis factum versibus omnino per identitatem eundem cum Latina, vel Gallica? An non potuerunt corrigi in versione Italica errores; & cetera alia ob quae liber latine versus vetitus fuit? Ut illius facti veritas constaret, sub examen eandem librum induxit. Eundem per identitatem cum Latina versione invenit, & continuo illum anathemate confixit. Ne multa. Hypothesis identitatis utriusque versionis comperta non erat: idcirco novo examine praesilio, & identitatis deprehensa, prohibitionem iteravit. Nisi haec doctrina consisteret, propositiones latine verba ex Hispanico, Italico, Gallico, Anglico idiomate, & a sacra Sede damnatae, in proprio idiomate damnatae non forent: & propositio latine scripta damnata ut haeretica, Italice pronuntiata talis non esset: quo nihil absurdius dici potest. Nihil frequentius in ipso foro civili, possimum Venete, occurrit quam similis casus deciso. Et, nisi verum, & patens discrimen assignetur, deciso primi casus extenditur ad secundum. Quin licet lex ipsa non extendatur ad casum verbis non comprehensum; iudex tamen in definiendo casu simili, respectu cuius non fit lex peculiaris, teneat legem ipsam ad similes casus extendere, & ad illius legis normam eandem definire. Immo apud Ictos loca axio-

matibus habetur, quod casus similis expresso, non est omissus a lege, & quod casus non expressus potest decidi per legem casus expressi.

XII. Lex poenalis iuxta communem opinionem non extenditur ad casum non comprehensum, ob rationis similitudinem, possimum quantum ad poenam. Poenae enim restringenda, non amplianda sunt; ut habetur in l. 42. ff. de poenis. Interpretatione legum poenae molienda potius quam exasperanda. Item reg. ap. iur. In poenis benignior est interpretatio faciendi. Quam doctrinam confirmat S. Thomas 1. 2. quae. xcvi. art. 6. Unde *Luisperius* dicit, quod nulla ratio iuris, aut aequitatis benignitas patitur ut quae subvertitur pro salute hominum introducantur, casus durius interpretatione contra ipsorum commodum perducamus ad severitatem. Non modo quoad poenam, sed neque quantum ad praecipuum, legem poenalem extendi ad casum non comprehensum, docent communiter Auctores. Quoniam, inquit, quemadmodum legislator nolit extendere poenam, ita neque praecipuum. Verum id est circumstantiis colligendum videtur. Ceterum absolute loquendo doctrina sibi coheret. Nam poena intelligitur ob legis transgressionem. Ergo ubi non est poena, nec transgressio legis est.

XIII. Quae. V. Quibus in casibus licitum est uti epikeia, seu epikeia? Resp. S. Thomas de epikeia duos instituit articulos 2. 2. quae. cxx. ubi evincit virtutem esse, iustitiaeque partem. Epikeia est correctio, & emendatio legis, & exceptio casus particularis ob circumstantias, quae si legislatoris nota fuissent, illum casum excepisset. Quia (inquit S. Thomas loc. cit. art. 1.) *humani actus, de quibus leges dantur, si singularibus contingentiis consistunt, quae infinitis modis variantur, non sunt possibile aliquam regulam legis institui quae in nullo casu deficiat; sed leges atque attendunt ad id quod in pluribus accidit, secundum hoc legem ferentes: quae tamen in aliquibus casibus servata, est contra aequalitatem iustitiae, & contra commune bonum, quod lex intendit.* In iis ergo casibus locum epikeia habet in quibus si lex servetur, peccatum committitur; ut si redderes depositum gladium illi qui in patriae prodicionem illum converteret: seu tunc epikeia locum habet, ut perdoctae more suo Caietanus docet 2. 2. quae. cxx. art. 1. quando finis legis cessat contrarie; id est, quando legis observatio vitiosa erit. P. Dominicus Viva quae. vi. art. 6. contendit, locum habere epikeiam etiam tum cum cessat finis legis negative in particulari, si observantia legis incommo-

derat: quia tunc ratione incommodi finis legis cessat contrarie. Auctor isto haec ipsa quae. vi. art. 5. praecedenti non est auctus, ut capite superiore vidimus, defendere aperte opinionem illam quae propugnat, cessante sine legis in particulari negative, cessare legem respectu particularis persone. Sed nunc aperte hanc propugnat opinionem. Si incommo- dum a legis observantia absolute excusetur, nulla lex observaretur; cum qualibet incommoda sit humanitati.

XIV. Quae. VI. Requiritur ne certitudo, an satis est prohibita, ut usus epikeia licitus sit? Resp. P. Dominicus Viva quae. vi. art. 6. n. 4. respondet, non modo sat esse probabilitatem, sed etiam minorem probabilitatem. Unde id verum est (inquit) non solum si subditus habeat formidinem de opposito; sed etiam si detur ex altera parte probabilitas, immo maior probabilitas, quod legislator poterit, & voluerit ad talem casum obligare, ut docet Suarez Lib. VI. de legibus cap. viii. num. 2.

XV. P. Viva pro sua laxa opinione citat Doctorum eximium P. Suarezium, quem, innotis superius, in Probabilitum pertrahere Probabilitatem adducunt. Forte P. Viva legit Suarezium apud Dianam. Nam Doctor eximius conceptis verbis oppositum docet cit. Lib. VI. de legibus cap. viii. num. 3. & seq. Ubi refert sententiam Caietani, & Soti, qui utique docent, ex iudicio probabili licitum esse uti epikeia, quando necessitas urgeat, & non pateat recursus ad superiorem consultandum. Haec sunt verba Doctoris eximii *ibid.* num. 4. „Hanc vero opinionem libenter mitant Caietanus, & Soto supra, ut locum „habeat; quando occasio esse subita, & urgentis periculum, ita ut non detur tempus consultandi superiori; alioquin dicunt, „in illo casu recurrendum esse ad superiorem; & ita exponunt D. Thomam, utentem illa distinctione, quia non potest in alio dubio verificari, ut statim dicemus. „Haec vero doctrina aliquibus modernis non placet, neque putant distinctionem illam divi Thomae de casu in quo potest, vel non potest conveniri superiori, posse applicari ad casum formidolosum, cum iudicio „probabili. „Et, relatis duobus modis adhibendi epikeiam quos moderni excogitarunt, num. 6. refert doctrinam Caietani, & Soti, inquit. „Nihilominus sententiam Caietani, & Soti censet esse praesice certam „quoad hanc partem, ut, quando non potest „esse conveniri superiori, licet ex probabili „sententia, ut iudicio epikeia uti, hoc casus „lus

„sus excipi iudicetur a potestate legislati-
 „ris, five a sola voluntate. Ratio est, quia
 „iudicium probabile in rebus moralibus ius-
 „ficit ad prudenter operandum; praesertim
 „ubi regula certa applicari non possit; ut
 „ex materia de conscientia suppono. Item,
 „quia alius modus operandi est ultra huma-
 „nam conditionem, & prudentiam; cum
 „omnis terra copiosa, & prudentiam. Item,
 „fit, & praesertim in rebus agendis. Item,
 „quia imponeretur gravissimum onus homi-
 „nibus, si nunquam liceret eis uti epikia
 „ex iudicio probabili, quando non patet adi-
 „tus ad superiorem. Quis enim auderet um-
 „quam excusari a lege positiva propter ne-
 „cessitatem occurrentem: cum nemo sit tam
 „certus de sufficientia cause, quin dubitet,
 „vel formidet?“

XVI. Evidens itaque est Doctorem eximium
 de illa probabilitate sermonem habere caeterum
 utrum in moralibus actionibus omnes fatentur
 licitum. Quenam probabilitas hac? Quae
 caret certitudine evidenti, quam vis in mo-
 ralibus habere communiter possumus. In to-
 hoc capite nec verbum habet P. Suarez de
 minoris probabilitate in conspectu maioris.
 Hic docet, non esse necessariam
 cognitionem evidentem, cum haec haberi com-
 munitur nequeat, sed satis esse probabilem,
 qua maior haberi communiter nequit. Quae
 cum ita sint, quo fundamento ausus est P.
 Dominicus Viva in praesidium laxae suae opi-
 nionis Doctorem eximium patrocinium allegare?
 Et audent nihilominus Probabilitate malam
 fidem nobis exprobrare in expendendis calu-
 sificis laxitatis? Heine colligere fas est quo
 obsequio suspicium eximio incitae S. Theo-
 logos, quos aeque ac domesticos ab impolitu-
 ris assero, occasione data, dum veritatis de-
 fensio illi postulat.

XVII. Verum enim vero, ut evidenter
 colligant lectores, non esse Caluissis multis
 fidendum, dum Auctores allegant in patro-
 cinium suarum opinionum, opere pretium
 est palam facere, quam longe distet Doctorem
 eximius a laxa doctrina P. Viva. Non modo
 P. Suarez non docet, in conspectu maioris pro-
 babilitatis, verum etiam addit, non posse
 quempiam ex probabilitate absoluta uti epika
 quae, quando recurrit parat ad superiorem.
 Sic enim pergit *ibi* num. 8., „Maior mihi
 „difficultas est circa aliam partem opinionis
 „Caietani, quod, flante iudicio probabili,
 „non liceat illo uti sine interpretatione, vel
 „consensu superioris, quando non est peri-
 „culum in mora, sed conveniri potest.“

„n. 9. his verbis concludit. „Nihilominus in-
 „hoc etiam non est recedendum a communi
 „sententia, quae videtur usque omnino
 „non, & prudentem confirmata. Et ad hoc
 „suadendum valere possunt rationes factae in
 „secundo membro praecedentis sententiae.
 „(Quae excludit usum opinionis probabilis in
 „calu nostro.) Et praeterea, quia inordinatum
 „est uti coniecturis, & propter illas solas
 „relinquere verba legis, ubi potest certo
 „constare de mente, & voluntate legislato-
 „ris. Et ideo in omni epikia solum pro-
 „babilis debet hic ordo servari. Et quamvis
 „ordinarie magis necessarius sit in epikia quae
 „est de sola voluntate legislatoris, quam in
 „illa quae circa potestatem versatur; nihilomi-
 „nus in utraque servandus est iuxta mat-
 „teriam necessitatem, vel probabilitatis gra-
 „dum: quia, ut dixi, semper ubi incertum
 „coniectura de voluntate legislatoris. Nec
 „quae contra obstat illa ratio, quod iudicium
 „non reditur certius ex hoc quod fit, vel
 „non fit recursum ad superiorem. Hoc enim
 „est verum de certitudine speculativa, non
 „vero de certitudine practica. Nam, cum
 „potest consilii superioris, cessat necessitas
 „utendi iudicio probabili de voluntate eius:
 „quod secus est, quando est periculum in
 „mora. Et ideo tunc potest illud iudicium
 „probabile ad praxim applicari ex principiis
 „certis, quod in necessitate uti possumus iu-
 „dicio probabili ad evitandum aliquod gra-
 „vamen, vel ad convenientem observationem
 „legum.“

XVIII. Docet Doctorem eximium iudicii
 probabilis utrum licitum esse, necessitate urgen-
 te. Docet licitum esse utrum talis iudicii, quan-
 do certitudo evidens haberi non possit. Num-
 quam in toto hoc capite vel remore indicat,
 licitum esse utrum minoris probabilitatis in
 conspectu maioris; ut falso, & perperam
 innotiam eum laudat P. Viva, qui postquam
 pro laxa sua doctrina citavit P. Suarez, me-
 minit postea doctrinae quam modo rescipit,
 & ut solent Probabilitate, manifestis antio-
 gis semetipsum conficit. Hac pauca, de
 occasione dixi, ut vindicaretur P. Suarez,
 quem ob doctrinam, & pietatem magni fa-
 cicio, a nota Probabilissimi, a quo cum P. Ca-
 margo assero fuisse alienum. Ceterum, si ad-
 versarij Probabilissimum illum velint, cum illis
 ob hanc controversiam contentiosis funem
 non ducam.

XIX. Sed, ut magis pateat benignitas do-
 ctrinae P. Viva, audi praeticum calum quem
 proponit ibidem. „Quare, si aliqui Doctores,
 „12-

„facientes opinionem probabilem, dicant
 „solle legislatorum obligare ad Miliam au-
 „diendam cum tali incommodo, verbi gra-
 „tia, quod a conficiatur pedibus iter trium
 „miliariorum ad illam repediendum, & plu-
 „res alii Doctores sustineant oppositum, por-
 „eris licite Miliam non audire, quamvis
 „possit illam ex supererogatione audire.“
 „Quis, amabo te, non mirabitur, conspiciens
 „tam benignam Christianis proponi opinio-
 „nem? Ut opinio fit probabilis, fat est ut
 „aliqui Doctores eam doceant. Qui sunt hi
 „Doctores? Aliqui Caluissae. Et ista aliqui effi-
 „cunt opinionem probabilem; etiam plures
 „Doctores oppositum doceant. Si aliqui ergo
 „Caluissae doceant, te non teneri audire Miliam
 „die dominico, si iter trium miliariorum
 „pedibus conficiendum sit, liber ab audiendo
 „Sacro es, licet plures Doctores oppositum do-
 „ceant, & quamquam ex supererogatione possis
 „Miliam audire? Potes illam audire ex super-
 „erogatione; & non teneris, ut implex di-
 „vinum & ecclesiasticum praecipitum? Una ho-
 „ra conficit iter trium miliariorum. Unius
 „horae labor in die festo levis materia est iuxta
 „Caluissae: immo iuxta plures Probabilitatis
 „duabus horis poteris laborare die festo, quin
 „graviter violes praecipitum: quia levis mat-
 „eria est. Labor vero itineris unius horae adeo
 „gravis est, adeo incommodus, ut te ab obler-
 „vatione praecipitum audiendi Sacri eximat?
 „Haec sunt diverita pondera Probabilissimi, qui-
 „bus humanitati contra legem consulitur. Et
 „in tante laxitate patrocinium laudatur au-
 „thoritas Doctorem eximium P. Suarez, qui con-
 „tra doctrinam laxam, pro qua laudatur a P.
 „Viva, scribit. Quarto dicendum est de casu in
 „quo iudicari non potest probabilitate, an casus
 „comprehendatur sub legis obligatione nec ne.
 „Ia quo sententia communis est, recurrendum esse
 „ad superiorem, si fieri possit: VEL SI NON
 „POSSIT, SERVANDAM ESSE LEGEM. Ita D.
 „Thomas quest. cxx. art. 1. ad 2. dicto art. 6.
 „ad 2. Idem Conrad. Caiet. Medin. & Soto su-
 „pra. Medin. codic. de panis. tract. de ieiun.
 „cap. de his qui tenentur ad ieiun. QUAE SEN-
 „TENTIA PER SE EPIDENS ET in casu pa-
 „tente moram, ut consilium Princeps. Nam,
 „si in casu tantum formidabile & PROBABI-
 „LI, multo magis in casu dubio. Haec P. Sua-
 „rez, quae convellunt non modo opinionem ni-
 „miam laxam P. Viva, verum etiam ipsa Pro-
 „babilissimi principia. Non vacat expendere
 „alium locum citatum a P. Viva.

XX. Missis itaque caluissicis commentis,
 communis sententia ab omnibus amplectenda
 est, quam propagat S. Thomas pluribus in

locis, & praesertim 2. 2. quest. cxlvii. art. 4.
 sic inquires, Si causa sit evidens, per se ipsum
 licite potest homo statui observantiam preteri-
 ti, praesertim consuetudine intervenientis; vel si
 non potest de facili recursum ad superiorem ha-
 beri. Si vero causa sit dubia, debet aliquis ad
 superiorem recurrere, qui habet potestatem in
 talibus dispensandi. Haec etiam doctrinam
 confirmat ibi quest. ex. art. 1. ad 3. Interpre-
 tatio locum habet in dubiis, in quibus non
 licet abesse determinatione Principis a verbis
 legis recedere; sed in manifestis non est opus in-
 terpretatione, sed executione.

XXI. Sed Probabilissimis nostris ad eludendam
 communem doctrinam per te evidenter fat
 est aliquos Doctores Caluissae docere contra
 caeteros Doctores, te esse a lege liberum. Au-
 thoritas haec aliquorum aufert omnem dubi-
 tationem; tamen intellectus non modo sus-
 pensus dubitatio haeret; verum etiam rap-
 tum, & auctoritatum pondere plurimum
 Doctorem in adversam partem fertur. Quo-
 niam aliqui tales Doctores te admodum ut
 excusatis hoc magis rationum pondus, illisque
 adhaerere, vi cuiusdam arcanae reflexionis quam
 ipsi excogitant. Itam vilitatis artem
 fusus alibi prodigavimus.

CAPUT IV.

De aequo, & bono.

AD maiorem S. Thomae doctrinam de epika
 licet illustrationem pauca addicere iu-
 bet. Nihil frequentius in ore homines habent
 quam aequum, & bonum; licet tamen magis
 componendaque de aequo, & bono aiunt. E-
 pikia, quam supra angelica doctrina inter-
 pretatur latus, aequitate, & bonitate com-
 plectitur. Et quoniam non omnes, quid haec
 duo aequum, & bonum significant, perspiciunt
 habent, idcirco paucis eadem exponam.

II. Non pauci aequum, & bonum in homi-
 num arbitrio collocant: quod uno in sensu
 verum habet. Nam vir bonus, & aequus ab
 aequitate appellatur, etique probus, comis,
 suavis, humanus. Ideo iudicio boni & aequi
 viri dicitur componendas lites esse, quatenus
 vir bonus & aequus non est arbitrio, sed ad ius-
 titiae normam, quam praeter ceteris competant
 habere virum bonum & aequum praeficiuntur,
 quid cuique tribuendum sit, decernit. Probatis
 quippe, animi candor, morumque integritas,
 ut Aristoteles ipse docet, ad aequitatis,
 & iustitiae notitiam assequendam plurimum
 conferunt.

III. Aequitatem pro ipsa iustitia, seu iure
 acci-

accipit ICTUS ff. de iustit. & iur. l. i. ubi inquit. *Iste est ars boni & equi, cuius merito quis nos sacerdotes appellet.* Quod dictum hoc pacto exponit S. Augustinus Lib. de quant. Anim. cap. ix. inquit. *Nihil, ut arbitror, dicimus esse iustitiam, nisi aequitatem: aequitas autem ab aequalitate quaedam videtur appellari.* Cum vero lex addit, *Cuius iureto quis nos Sacerdotes appellet, minimum ostendit, secretarii tribunali, atque iudicio non iuris severitatem, ac firmitatem, sed aequitatem, legifque clementiam praesse debere: quandoquidem Deus Optim. Max. cuius personam sustinent Sacerdotes, ad aequitatis normam iudicia, & sententias dirigit suas.* Non enim illa in divinis voluminibus precelestata. Virga enim aequitatis, virga regni eius, ad Hebr. i. & Psalm. xlv. ex editioe lxx. & Psalm. xvi. Oculi tui videant aequitatem: & Psalm. cxviii. Aequitas testimonium tua: & Omnia mandata tua aequitas: & Prov. cap. vii. Meum est consilium, & aequitas. Ita ipsum ius primum divinum censenda est aequitas.

IV. Sapientiores omnes iuris interpretes hanc aequitatem animam legis appellat. Aristoteles Lib. v. ad Nicomachum cap. x. inquit. *Haec est iustitiam aequi, & boni natura, ut legis emendatio sit habens, ut boni natura, ut legis sermonem deficit.* Et paulo ante. *Aequum, iustum quidem est, non quod lege constat, sed tamen illius quod lege constitutum est, emendatio.* Vir bonus & aequus est veluti alter legislator, & moderator legis, cuius rigorem minuit, temperat, & quae generali sermone completi non potuit legislator, decernit, definit, ut bonus prudenter arbiter. Cum enim omnis lex, ut perficeretur ad veritatem S. Thomas loc. cit. cap. iur. generalis fit, & univeree loquatur, fieri nequit ut omnes casus temporum, locorum, & personarum comprehendat. Ea itaque quae legislator prudenter omisit, vir bonus & aequus corrigat, emendat, adicit. Quae omnia praestare legislator, si adesset. Infinita prope sunt hominum officia, quae includi una lege nequeunt. Idcirco decreto equi bonique viri definiti debent.

V. Acute ait Aristoteles Lib. III. Polit. cap. i. legem esse mentem sine appetitu, quod prodit, iolam rationem in condenda lege habere locum, appetitionibus omnibus exclusis. Vir aequus & bonus ipso legislatore praestantior sit oportet, cum eiusdem legem accommodare actionibus humanis debeat, & pro circumstantiarum varietate temperare, & extendere, ad coercere. Quae omnia exequitum

iudicium, confirmatam prudentiam, & acumen, & mentis penetrationem, animi candorem, morum integritatem, iustitiae amorem postulant. Quot sunt illi equi bonique viri, his doctibus orati? Paucissimi. Et tamen videas ipsos de trivio hominis legis interpretandae, & amplificandae, coercendae, & minuendae iuslibi usurpare. Superiores omnes hac aequitate, & bonitate esse praediti debent, ut legem applicare occurrentibus evenire sciant. Verum plerumque, quo sunt indolentes, imperitioresque, eo audacius fe legis interpretes actant, & sub larva aequi, & boni legem persumunt. Alii legis cortici, non fecus ac Iudaei, plus aequo haerentes, obstatine, perfractaque pro ingenio tetraque humore legem duram, ferream, & a circumstantiis functionam considerant. Et ad huius legis abstractae normam, contra legis spiritum, & legumlatorem mentem, subditorum conformare mores adnituntur. Exquisita prudentia opus est (qua profecto retuli ingenii homines delituti sunt) ut pro aequo, & bono legis observatio promoveri queat.

VI. Paulus Comitulus, Antiprobabilis gregius, l. Par. cap. x. prae ter plura alia nonnulla effata M. Tullii ex oratione pro Anulo Cecinna collegit ad aequitatem illustrandam, quaeque hic transcribere pretium operae existimavi. Sunt autem eiusmodi. Ex aequo & bono, non ex callido versutiae iure rem iudicari oportet. Scriptum sequi calumniatoris est: boni iudicis, voluntatem scriptoris, auctoritatemque defendere. Secunda sententia. Si voluntas, tacitis nobis, intelligi non potest, verbis omnino non uteremur: quia non potest, sed quae indicarent voluntatem. Tertia sententia praefecunda. Non ex verbis totum pendet ius, sed verba servantur hominum consiliis, & auctoritatibus. Quarta sententia. Imperium domesticum nullum erit, si servilis hoc nobis concesserimus ut ad verba nobis obediant, non ad id quod ex verbis intelligi possit, obtemperant. Quinta sententia. Non quibus verbis, quidque dicitur, queritur; sed quae res agitur. Sexta. Causa ratione, non verbis ponderantur. Septima. Fieri non potest ut aliud iudicari de iure, aliud responderi oporteat.

VII. Praefatas Ciceronianas sententias duobus articulis S. Thomas cit. quae. cxxx. 2. 2. comprehendit. In priore quippe articulo, ut advertit etiam laudatus Comitulus, docet id amplectendum esse quod, praetermissis legibus, iustitiae ratio poscit, & communis utilitas. Consentaneum quippe est ut leges verba negligantur, quoties aequitas, & boni

ni communis iactura imminet; cum legis spiritus bonum commune spectet. Haec in altero articulo libidit, iustitiae nomen primum aequitati, post iustitiae legali convenire. Nam iustitia legalis dirigitur secundum episcopium: unde est quasi superior regula humanorum: inquit Similia scribit in IV. dist. xv. qu. 111. art. 1. quatuor. 4. Ad tertium dicendum, quod praecipua iuris positivi magis obligant ex intentione legislatoris quam ex ipsis verbis: & ideo transgressor talis praecipui magis est reputandus qui obviat intentioni legislatoris, quam qui deviat in aliquo a legis ordinatione. Intentioni autem legislatoris obviat qui vel ex conscientiam non seruat. In quo autem probabiliter credit potest, si legislator adesset, eum obligare non velle: talis non est reputandus probabiliter transgressor.

VIII. Sed, ut altius menti infixata sit Aequitatis doctrina, lubet eiusdem pauca effata auro eproque digna ob oculos ponere. Primum habetur 2. 2. quae. cxx. art. 1. Non fuit possibile aliquam regulam legis institui quae in nullo casu deficeret. Secundum ibid. ad 1. Sequi verba legis, in quibus non oportet, vitiosum est. Primum confirmat 1. 2. qu. cxvii. art. 6. ubi allegat auctoritatem Hilarii ex Lib. IV. de Trinit. Intelligentia ditorum ex causis est assumenda dicendi: quae non sermone, sed rei debet esse sermo subiectus. Quae verba sic illustrat. Magis est attendendum ad causam quae movet legislatorem, quam ad ipsa verba legis. Secundum estatum: Omnis lex ordinatur ad communem hominum salutem, & in tantum obtinet vim, & rationem legis; secundum vero quod ab hoc deficit, virtutem obligandi non habet. Unde Iustinianus dicit, quod nulla ratio iuris, aut aequitatis benignitas patitur ut quae salubriter pro salute hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum perducamus ad severitatem. Tertium estatum in resp. ad 3. argum. eiusdem articuli. Nullius hominis sapientia tanta est, ut possit omnes singulares casus excipere: & ideo non potest sufficienter per verba sua exprimere quae continentur ad finem intentum. Quartum estatum in ead. resp. Si possit legislator omnes casus considerare, non oporteret ut omnes exprimeret propter confusionem vitandam; sed legem ferre deberet secundum ea quae in pluribus accidunt.

IX. Quae haecenus transcripsi, hac brevi sententia comprehendit idem Sanctus Doctor 1. 2. quae. xxv. artic. 2. ubi inquit. Unde omnis lex humanitus posita in tantum habet de ratione legis, in quantum a lege naturali deri-

vatur. Si vero a lege naturali discordet, iam non erit lex, sed legis corruptio. Haec colligae, iuris naturalis legis praedium esse debere illum qui interpretandam legum manus gravissimum assumit. Sanctus Antonianus 17. Part. tit. v. cap. xiii. fule de aequitate scribit. Pauca hic delibet. Septima regula est pro scripturarum depositione, praecceptorum discreta episcopatum, id est interpretatio, vel declaratio: aequitas enim quam Philosophus nominat episcopiam, praenondat iuris rigori, secundum Iustinianum. Est autem aequitas iustitia, pensata omnibus circumstantiis particularibus, diserte misericorditer temperata. . . . Unde Philosophus 17. Ethic. dicit, quod episcopia interpretatio legum est melius quam iustitia legalis. Et secundum hanc virtutem episcopia possunt praecipua Dei, Ecclesiae, Praetorum, seu iudicum benigne interpretari; & in foro quidem contentioso esse interpretari cuius est condere, vel sententiae; sed in foro conscientiae circa procul & humana, & divina dico, quod pertinet ad quolibet pro facto suo, si tamen rationabiliter interpretetur.

X. Paulus Comitulus plures aequitatis regulas tum ex iure pontificio, tum ex iure civili, atque ex iplo M. Tullio collegit. Lectionum utilitati consulens ex eodem huc illas transcribo.

§. I.

Aequitatis regulae et iure canonico haec sunt.

SEquentium regularum princeps, unde omnes proficiuntur, haec est, quam Christus Dominus Luc. cap. vi. statuit: *Proit quis vult in faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.* Quae sequuntur, ex iure pontificio collectae sunt.

1. Quod quicquid iuris in alteram statuit, ipse debet uti eo. Cognoscendum de constitutionibus.
2. Patere legem quam tu ipse tuleris. ex eod. cap. & tit.
3. Constitutio apostolicae Sedis omnes adstringit; & nihil debet vel ambiguum, vel obsecum continere. cap. Quoniam de constit.
4. Rem quae culpa caret, in damnum vocari non convenit. cap. Cognoscendum eod. tit.
5. Laicus super Ecclesiis, & personis ecclesiasticis nulla est attributa facultas, quos obsequendi malet necessitas, non auctoritas imperandi. cap. Ecclesia S. Mariae de constit.
6. In retropro apostolico, ut valeat, intelligitur haec clausula, Si preces veritate intantur; quamvis non apponatur. cap. Ex parte de rescriptis.

7. Papa patienter sustinet, si non fiat quod grava fuerit ei infirmatione suggestum. *cap. Si quando eod. tit.*

8. Expriens falsum, vel tacens veritatem per fraudem, ex retripto pontificio nullum consequitur emolumentum. *cap. Super litteris de refer.*

9. Consuetudo quae canonicis obviat infirmitas, nullus debet esse momenti. *cap. Ad nostrum de consuetudine.*

10. Iuri naturali quacumque consuetudine aliquatenus derogari non potest. *cap. Cum tanto eod. tit.*

11. Romanus Pontifex iura omnia in sermone pectoris sui censetur habere. *cap. 1. de constitutionib. Lib. VI.*

12. Propter officium ecclesiasticum beneficium datur. *cap. ultimo de re scriptis Lib. VI.*

13. Quae dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretentur. *de regulis iuris cap. 11.*

13. Utilius scandalum nasci permittitur quam ut veritas reliquatur. *cap. 111. eod. tit.*

15. Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum. *cap. IV. eod. tit.*

16. Quod latenter, aut per vim, vel alias illicite introductum est, nulla debet stabilitate subsistere. *cap. v. de regul. iuris.*

17. Cum sunt partium iura obscura, reo favendum est potius quam actori. *de regulis iuris in vi. regula 10. sumpta ex ff. eod. tit. l. Favorabiliores.*

18. Cum quis in ius succedit alterius, iustam ignorantiae causam censetur habere. *ex reg. iur. Lib. VI. reg. 14.*

19. Odia restringi, favores convenit ampliari. *reg. 15. eod. Lib.*

20. Non debet aliquis alterius odio praegravari. *regul. 22.*

21. Mutare consilium quis non potest in alterius detrimentum. *reg. 33. ex lege.* Nemo potest mutare, *ff. de regul. iur.*

22. Utile non debet per inutile vitari. *reg. 37.*

23. Ex eo non debet quis fructum consequi quod nisi extitit impugnare. *regul. 38.*

24. Quod nisi prohibetur, prohibentur omnia quae sequuntur ex illo. *reg. 39.*

25. Imputari non debet ei per quem non stat, si non facit quod per eum fuerat faciendum. *reg. 44.*

26. Inpeticus in obscuris quod est verisimilius, vel quod plerumque fieri consuevit. *reg. 45.*

27. Locupletari non debet aliquis cum alterius iniuria, vel iactura. *reg. 48. sumpta ex ff. eod. tit. l. Iure natura. Verum in lege*

civili legitur coniuncte, *Devinctio & iactura* nisi dicamus, & usurpatum esse pro vel.

28. In penis benignior est interpretatio facienda. *reg. 49.*

29. Semel Deo dicatum non est ad usum humanis ulterius transferendum. *regul. 51.*

30. Cui licet quod est plus, licet utique quod minus. *reg. 53. ex lege eod. tit. Non debet.*

31. Qui prior est tempore, prior est iure. *reg. 54. ex l. Quoties utriusque, ff. eod. tit.*

32. Qui sentit onus, sentire debet commodum, & e contra. *reg. 55. ex l. Secundum naturam ff. eod. tit.*

33. Non est obligatorium quod contra bonos mores est praestitum iuramentum. *regul. 58.*

34. Non est in mora qui potest exceptione legitima se tueri. *reg. 60. ex l. Nulla intelligitur ff. eod. tit.*

35. Nullus est consilio, nisi fraudulenter non sit, obligatur. *reg. 62. ex l. Consilium eod. tit.*

36. Quae contra ius sunt, & debent utique pro infectis haberi. *reg. 64. ex l. Non dubium. c. de legibus.*

37. In pari delicto, vel causa potior est conditio possidentis. *reg. 65. ex l. Cum par delictum, ff. de reg. iur.*

38. Potest quis per alium quod potest facere per seipsum. *reg. 72. ex l. Quod iussu alterius ff. eod. tit.*

39. Factum legitime retractari non debet. *reg. 73. ex l. In ambiguis, §. 1. ff. eod. tit.*

40. Quod alicui gratiose conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum. *reg. 74.*

41. Frustra sibi fidem postulat ab eo servari qui fidem a se praestitam servare recusat. *reg. 75.*

42. In malis promissis fidem non expedit observari. *reg. 75.*

43. Delictum persona non debet in detrimentum Ecclesiae redundare. *reg. 76.*

44. Rationi congruit ut succedat in onere qui sublimatur in honore. *reg. 77.*

45. In argumentum trahi nequeunt quae propter necessitatem aliquando concessa sunt. *reg. 78.*

46. Nemo potest plus iuris transferre in alium quam sibi competere dignoscatur. *reg. 79.*

47. Qui contra iura mercatur, bonam fidem praesumitur non habere. *reg. 82.*

48. Cum quid una via prohibetur alicui, ad id alia non debet admitti. *regul. 84.*

49. Contractus ex conventionem legem accipere dignoscitur. *reg. 85. ex l. Contractus ff. eod. tit.*

50. Damnum quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis imputare. *reg. 86. ex l. Quod qui ff. eod. tit.*

51. Certum est quod is committit in legem qui

qui legis verba complexens, contra legis sua culpa nititur voluntatem. *reg. 88. ex l. Non dubium eod. de legibus.*

52. Frustra legis auxilium invocat qui committit in legem. *cap. Quia frustra de usuris, & c. ult. de immuni. Eccles.*

53. Quae metu, & vi sunt, de iure debent in irritum revocari. *ex cap. Abbas de iis quae vi metusue, & ex l. 1. ff. eod. tit. in qua lege est his verbis: Quod metu factum est, ratum non habebit, dicit Prator.*

§. II. Regulae et iure civili selectae.

1. IN omnibus quidem, maxime tamen in iure, aequitas spectanda est. *ff. de reg. iur. regul. 91.*

2. Qui iurisdictioni praestit, ad similia procedere, atque ita ius dicere debet. *ff. de legibus l. 1. in 12. & 26.*

3. In his quae contra rationem iuris constituta sunt, non possumus sequi regulam iuris. *l. 14. eod. tit.*

4. Scire leges non est earum verba tenere, sed vim, ac potestatem habere. *l. 16. eod. tit.*

5. Benignius leges interpretandae sunt, quo voluntas earum conservetur. *l. 17. eod. tit.*

6. In ambigua voce legis ea potius accipienda est significatio quae vitio caret; praeteritum cum etiam voluntas legis ex hoc colligi possit. *l. 18. eod. tit.*

7. Cum lex in praeteritum quid indulget, in futurum vocat. *l. 21.*

8. Incivile est, nisi tota lege perspecta, aliqua eius particula proposita, iudicare, vel respondere. *l. 23. eod. tit.*

9. Nulla iuris ratio, aut aequitatis benignitas patitur ut quae salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos durior interpretate contra modum ipsorum perdicamus ad severitatem. *l. 24. eod. tit.*

10. Contra legem facit qui id facit quod lex prohibet; in fraudem vero legis facit, qui, falsis verbis legis, sententiam eius circumvenit. *l. 24. eod. tit. est Pauli Iuriconsultissimi.*

11. Fraus legit fit, ubi id fit quod fieri non licet, fieri autem non venit: & quod dilata verbum ab intellectu, hoc dilata fraus ab eo quod contra legem fit. *l. 29. eod. tit.*

12. Resistimus illud receptum est, ut leges non solum iussu legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium abrogentur. *l. 31. eod. tit.*

13. Optima legum interpretatio consuetudo, *l. 36. eod. tit.*

14. In ambiguitatibus quae ex legibus proficiuntur, coniectura, ad rem perpetuo similiter iudicatarum auctoritas vim legis continere debet. *l. 37. eod. tit.*

15. Beneficium Imperatoris, quod ab eius indulgentia proficitur, quam plenissime interpretari debemus. *l. ultim. ff. de const. principum.*

16. Actionem ex improbitate sua nemo consequitur. *ff. de furtis, l. Itaque fallo.*

17. Si, ut maleficium fiat, promissum sit, nulla est obligatio ex hac conventionem. *ff. de pactis, l. Iurisdictionem §. Si ut maleficium.*

18. Quoties pactum a iure communi remotum est, servari hoc non oportet. *in ead. l. §. Si pacificus.*

19. Si stipulatio sit interposita de his quibus pacisci non licet, servanda non est, sed omnino rescindenda. *in ead. l. & eod. §. 20. Pacta quae turpem causam continent, non sunt observanda. l. Si unus, §. Pacta, ff. de pactis.*

21. Illud nulla pactione effici potest, ne dolus praestetur. *ff. de pactis, l. Si unus, §. Illud, & l. 1. §. Illud ff. Depositum.*

22. Cui iuridictio data est, ea quoque concessa esse videtur sine quibus iuridictio explicari non potest. *De iurisdictione omnium iudicum l. 2.*

23. Quod enim tam contrarium est consensui, quam error qui imperitiam decipit? *ff. eod. tit. l. Si per errorem, & in l. Ad probationem c. de hoc, & eod. dicitur, inscientiam errantis non habere consensum, & in l. Cum testamentum c. de iuris & facti ignorantia, dicitur, errantis nullam esse voluntatem; & in l. Nota idecirco eod. tit. habetur, errantis nullam esse voluntatem.*

24. Nemo in necessitatis liberalis existit. *ff. de alimentis legatis & fideicom. l. Rem legatum.*

25. Non donat qui necessariis operibus succurrit. *ff. de donationibus inter vivos & uxorem, l. Si quis pro uxore.*

26. Digna vox est maleitate regnantis, legibus alligatum se Principem proferri. *cap. de legibus & constitutionibus Principum, l. 4.*

27. De auctoritate iuris nostra pendet auctoritas in ead. l. & revera maior imperio est, submittere legibus principatum. *in ead. l.*

28. Non quidquid iudicis potestati permittitur, id subicitur iuris necessitati. *l. Omnem ff. de iudicis.*

29. Si delictum non ex animo, sed extra

venit, noxia non committitur, *cap. Si adversus delictum, l. 1.*

30. Id demum quod maior pars omnium iudicavit, ratum est, cum & omnes iudicasse palam est.

31. Si ex tribus arbitris unus in quindecim, alius in decem, tertius in quinque condemneret, quinque praestari debent: quia in hanc summam omnes consenserunt: ex *l. Diem proferre §. Si plures arbitri ff. de arbitris. Eadem sententia repetitur in l. Inter pares ff. de re iudicata: ubi licet: Si diversis summis condemnent iudices, minimam summam spectandam esse Iulianus scribit.*

32. In re dubia benigniorem interpretationem sequi non minus iustus est quam tutius. *ff. de regulis iuris, l. Ea quae, reg. 153.*

33. Omnia quae animi destinatione agenda sunt, non nisi vera & certa scientia perfici possunt. *ff. eod. reg. 77.*

34. Non debet maioris conditionis esse quam auctor meus, a quo in me ius transit. *ff. eod. l. In omnibus officiis.*

35. Is natura debet quem iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus. *ff. eod. l. Cum amplius.*

36. Nemo ex suo delicto conditionem meliorem facere potest. *ff. eod. reg. 177.*

37. Nemo damnatum facit, nisi qui id facit quod facere ius non habet. *ff. eod. l. Nemo damnatum, reg. 195.*

38. Non videtur vim facere qui iure suo utitur. *ff. eod. reg. 198.*

39. In pari causa possessor potior haberi debet. *ff. eod. reg. 171.*

40. Bona fides tantum possidendi praestat, quantum veritas; quoties licet impedimento non est. *ff. eod. l. Bona fides, reg. 177.*

41. Minus est actionem habere quam rem. *ff. eod. Minus, reg. 203.*

42. Cum de lucro quaeritur, melior est conditio possidentis. *ff. de regul. iur. reg. 169.*

43. Aequilimum visum est, creditorem ita agere rem debitoris, ut suam ageret. *ff. de solvitionibus, l. 1.*

44. Libertas omnibus liberis favorabilior est. *ff. de regulis iuris, l. Libertas, reg. 165.*

45. Infinita est aestimatio libertatis, & necessitudinis. *reg. 137. ff. eod.*

46. Servitutem mortalitati comparamus. *ff. eod. Servitutem, reg. 209.*

47. Esti nihil facile mutandum est ex solemnibus, tamen ubi aequitas expostit, subvertendum est. *ff. eod. Esti nihil.*

48. Omnis definitio in iure civili periculosa est: parum est enim, ut subverti possit. *ff. eod. Omnis definitio, reg. 202.*

§. III.

Sententiae ex diversis Marci Tullii libris collectae.

1. **L**EX est ratio summa, iustitia in natura, quae iubet ea quae facienda sunt, prohibetque contraria. *l. de legibus.*

2. Lex est recta ratio imperandi, & prohibendi. *in eod. Lib.*

3. Legem bonam a mala nulla alia re, nisi naturali norma, dividere possumus. *in eod. Lib. l. de legibus.*

4. Honestas, & turpia, natura, non opinione indicanda sunt. *in eod. Lib.*

5. Iplum bonum non est in opinione, sed in natura. *ibid.*

6. Omnes viri boni ipsam aequitatem & ius amant: nec est viri boni errare, & diligere quod per se non sit diligendum. *l. de leg.*

7. Nihil est profecto praestabilius quam plane intelligere, nos ad iustitiam esse natos, neque opinione, sed natura constitutum esse ius. *in eod. Lib.*

8. Iniustam legem non esse legem, probat in *ll. de legibus.*

9. Natura norma legis est. *in eod. Lib. II.*

10. Opinationibus vulgi rapitur in errorem, nec vera cernimus. *in eod.*

11. Perituri poena divina exitium, humana dedecus. *in eod.*

12. Ad divos adeunto caste: pietatem adhibento: opes amovento: si quis secus faxit, Deus ipse vindex erit. *in eod. II. de leg. Sanctae vota reddunto. Amba haec sententiae in legibus erant Romanorum.*

13. Magistratus haec est vis, ut praestit, praeribique recta, & utilia, & coniuncta cum legibus. *in III. de leg.*

14. Ut enim magistratus leges, ita populo praestant magistratus: vereque dici potest, magistratum legem esse loquentem, legem autem mutum magistratum.

15. Qui bene imperat, parerit aliquando necesse est. *in eod.*

16. Non solum ut obediant magistratibus, sed etiam ut eos colant, & diligant, praescribimus. *ex eod.*

17. Nulla imperia sunt; sique cives moderate, & sine reulatione parento. *Lex erat haec Romanorum, in III. de leg.*

18. Salus populi suprema lex esto. *Lex eorumdem, ex eod. III. Lib.*

19. Intercessor rei male salutaris, civis est. *ex eod. Lib. lex Romana.*

20. Est iniqua in omni re accusanda, praeter-

termis bonis, malorum enumeratio, vitio-rumque selectio. *Lib. III. de leg.*

21. Ut enim cupiditatis Principum infelix solet tota civitas, sic emendari, & corrigi continentia. *in eod. Lib.*

22. Nobilium vita, victusque mutato, mores mutari civitatum puto. *in eod.*

23. Principes vitiosii plus exemplo quam peccato nocent. *Lib. III. de leg.*

24. Vi opprimi in bona causa est melius quam male cedere. *in eod.*

25. Impediri bonam rem melius quam concedi male. *in eod.*

26. Nihil tam contrarium iuri & legibus, nihil minus civile & humanum, quam composita & constituta Republica quidquam agi per vim. *in eod. III.*

27. Noxia poena par esto, ut in suo vitio quique plectatur: vis capite, avaritia multa, honoris cupiditas ignominia lanciat. *in eod. III. Lib. de legibus.*

28. Fundamenta iustitiae sunt, ut ne cui noceratur, ut communi utilitati serviat, & cum tempora commutatur, commutare officium, ut non semper sit idem. *in l. de officiis.*

29. Fundamentum iustitiae est fides, id est digorum, conventorumque constantia, & veritas. *in eod. Lib.*

30. Fides appellata est, quia fiat quod dictum est. *in eod.*

31. Promissae servanda non sunt, quae sunt iis quibus promiseris, inutilia. *in l. & III. officiorum, nec si tibi plus nocent quam illi proficiunt cum promiseris. in l. officio.*

32. Illis promissis standum non est quae coactus quis metu, aut deceptus dolo promiserit. *l. officio.*

33. Quod verum est, simplex, sincerumque, id est naturae hominis apertissimum. *in eod.*

34. Duobus modis fit iniuria, vi, & fraude. Fraus quae vulgenter, vis leonis videtur. Utrumque alienissimum ab homine; sed fraus odio digna maiore. *in eod.*

35. Totius iniustitiae nulla capitalior est quam eorum qui tum cum maxime fallunt, id tamen agant, ut viri boni esse videantur. *in l. de officio.*

36. Nullum officium referenda gratia magis necessarium est. *in eod. Lib.*

37. Dare beneficium in nostra potestate est: non reddere viro bono non licet. *in eod.*

38. Quidquid sine detrimento potest commodari, id cuique tribuendum est, vel ignoto. *in eod. Lib.*

39. Vinculum humanae societatis est ratio, atque oratio. *in eod. l. officio.*

40. Offerre se periculis sine causa nihil stultius. *in eod. Lib.*

41. Quae prava videntur esse delicta, neque a multis intelligi possunt, ab iis est diligentius declinandum. *in l. officio.*

42. Non attinet quidquam lequi quod assequi nequeas. *in eod. Lib.*

43. Studia nostra naturae regula metiamur. *in l. officio.*

44. Victus, cultusque corporis ad valitudinem referatur, & ad vires, non ad voluptatem. *in eod. Lib.*

45. Omnis actio vacare debet temeritate, & negligentia: nec vero agere quidquam casus non possit causam probabilem reddere: haec est enim fere descriptio officii. *in eod. de officiis.*

46. Cavendum ne maior poena quam culpa sit. *in eod. Lib. & in III. de legibus.*

47. Nobis a natura constantia, moderatio, temperantia, vercedunda partes datae sunt. *in l. officio.*

48. Sine vercedunda nihil rectum esse potest, nihil honoratum. *l. officio.*

49. Optices omnes in fordida arte versantur; nec vero quidquam ingenium potest habere officina. *in eod. Lib.*

50. Nihil est agricultura melius, nil uberius, nil dulcius, nihil libero homine dignius. *in eod. Lib.*

51. Nihil laudabilius, nihil magno & praclaro viro dignius placabilitate, atque clementia. *in eod. Lib.*

52. Ut enim tutela, sic procuratio Reip. ad utilitatem eorum qui commisi sunt, non ad eorum quibus commissa, gerenda est. *in l. officio.*

53. Negligere quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. *ex l. de officio.*

54. Contemuntur ii qui se sibi, nec alteri prolant, ut dicitur: in quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est. *in II. officio.*

55. Ius non est, nisi esset aequabile. *in eod. Lib.*

56. Fundamentum perpetuae commendationis, & fame est iustitia. *in eod.*

57. Rem familiarem dilabi ferone flagitiosum est. *in II. officio.*

58. Habere quietum Rem. non modo turpe est, sed sceleratum etiam, & nefarium. *in eod.*

59. Omnes immemores beneficii oderunt. *in II. officio.*

60. Multa quae natura videntur honesta, temporibus sunt non honesta. *in III. officio.*

61. Vir bonus nihil cuiquam quod in se transferat, detrahet. III. offic.

62. Hominem hominis incommodum suum augere commodum, magis est contra naturam quam mors. in eod. Lib. ubi id preclaris conficit argumentis.

63. Homo nature obediens homini nocere non potest. in eod. Lib. Saepe cuique utilitati, quod sine alterius iniuria fiat, servendum est. in eod. Lib.

64. Hoc ipsum utile putare quod turpe sit, calamitosum est. in III. offic.

65. Eadem que utilitatis, honestatis est regula. in eod.

66. Dolus malus est, cum aliud est simulatum, aliud actum. ex definitione Aquilii in eod. III. de offic.

67. Vir bonus est is qui prodest quibus potest, nocet nemini. in eod. Lib. sed post aliquanto addit: Nisi laesitius iniuria.

68. Nihil quod crudele, urile: est enim hominum nature quam sequi debemus, maxime inimica crudelitas. in eod. Lib. III. de offic.

69. Qui non propulsat iniuriam a suis, iniure facit. in eod. Lib.

70. Vir bonus ne cogitare quidem quidquam audebit quod non audeat praedicare. in eod. III. offic.

71. Cato ad fidem bonam statuit pertinere notum esse emptori vitium quod nosset venditor. in III. offic.

72. Ratio postulat ne quid infidioso, ne quid simulate, ne quid fallaciter. in III. offic.

73. Quoniam iuris natura fons est; hoc intelligitur secundum naturam esse, neminem id agere, ut ex alterius praedicti iustitia: nec ulla perniciis vitae maior inveniri potest quam in malitia simulatio intelligentiae. in III. offic.

74. Nihil quicquam debet, nisi quod est turpe, non reddere. in eo paradoxa, quod latentes liberi, & iusti servi.

75. Id quod imperatur, necessarium; illud quod permittitur, voluntarium est. in II. de iur. civ.

76. Leges in consilio Scriptoris, & utilitate communi consistunt. in eod. Lib.

77. Indignum est aequitatem litteris legis urgeri, quae voluntate eius qui scripsit, defenditur. in eod. Lib.

78. Velle quod non deceat, id ipsum miserum est: nec tam miserum est non adipisci quod velis, quam adipisci velle quod non oporteat. ex Lib. de Philosophia, sive Horatio, apud Augustinum Lib. XIII. de Trinit. cap. 111.

79. Quae perdifficilia sunt perinde habenda saepe sunt ac effici non possunt. in partitionib. orat. ubi de genere deliberandi.

80. Quod permagni intererit, pro necessitate saepe habetur.

81. Infelices qui omnia sibi licere existimant. ex inerte ad Varroem.

CAPUT V.

De dispensatione a lege.

Doctrina de dispensatione per omnes humanas leges divagatur. Ex dispensationum frequentia, & nimia facilitate universae disciplina tum ecclesiastica, tum monastica extremas patitur ciades. Quamobrem diligenti examine exponenda est controversia: quod ut praem, caput istud in sequentes tribus paragraphos.

§ I.

Dispensationis notio, eiusdemque partitio.

Dispensationis notionem perhibet sanctus Thomas 1.2. quest. xviii. art. 4. inquires: *Dispensatio proprie importat commensurationem alicuius communis ad singula, seu, est veluti aptare communis legis observantiam subditorum viribus, pro quarum diversitate temperanda est, & relaxanda. Quare communis dispensationis finitio est: Iuris relaxatio ab habente legitimam potestatem ex iusta causa facta.* Differt ab interpretatione, & epikia: quia interpretatio non est actus iurisdictionis, sicut neque epikia; sed est doctrinalis legis declaratio, quae fieri a quolibet sapiente potest. Dispensatio actus iurisdictionis est, solum superiorum competens. Aliquando tamen dispensatio pro ipsa interpretatione a S. Thoma accipitur *loc. cit. ad 3.* ubi insinuat, dispensationem locum non habere in praecipis iuris naturae. Subdit tamen: *In aliis vero praecipis quae sunt quasi conclusiones praecipitorum communium, quandoque per hominem dispensatur, puta quod mutuum non reddatur praedictori patri, vel aliquid huiusmodi.* Dispensatio haec mera est interpretatio, quae declaratur a quolibet ratione recta praedito in hac circumstantia legem naturalem non obligare. Dispensatio autem praese accepta actus est iurisdictionis, quo a legis onere subditus eximitur. Verum tamen est in quolibet dispensatione interpretationem legis praecedere. Tenetur enim, ut infra dicitur, dispensatorem expendere legis rigorem, & iudicantiam, &

& boni communis utilitatem: quibus interpretatur, & expendit ad actum iurisdictionis exercendum accedit, subditum a legis onere subducendo. Differt ab irritatione: quia legem irritare est eam abolere, impediendo ne obligationis vim obtineat: item ab abrogatione, & derogatione, quae omnes comprehendit; dispensatio contra tantum determinatas personas eximit, manente lege quantum ad alios. A commutatione distinguitur, quia haec obligationem omnino non tollit, sed in alteram mutat.

II. Dividi dispensatio solet primo in partialem, & integram, seu totam. Tota est, quando aufertur legis obligatioem & quantum ad culpam, & quantum ad poenam; partialis est quae partem tollit obligationis. Iterum tribuitur in tacitam, & expressam. Tacita signis, expressa verbis exhibetur. Quando tamen signa sunt manifesta, & evidenti, expressa est dispensatio. Nulla sunt determinata verba quibus impertienda dispensatio sit; sed quibuslibet uti dispensator valet.

III. Quaest. I. *Ut subditus liber sit a lege, sat ne est ut praesumat superiorem fore dispensatorem?* Resp. Certum est, dispensationem, cum sit quaedam iuris vulneratio, odiosam esse, atque adeo restringendam, limitandamque, neque extendi posse ultra verborum rigorem. Certum quoque est, praeter dispensationem expressam, dari dispensationem tacitam, seu virtualem, & interpretativam, ut vocant. Quae dispensatio tacita tum est, quando ex signis, & coniecturis praesumitur voluntas superioris, quod hic & nunc velit dispensare.

IV. Ad propositum igitur quaesitum respondetur, satis minime esse ad dispensationem, et praesumere Praetulum dispensatorem fore, si sciret indigentiam tuam; sed necessariam esse praesumptionem voluntatis praesentis, quae superior antecederet ad actum, seu ulum, dispensationem veli reipsa tibi impertire. Ratio evidens est: voluntas futura nequit effectum exemptionis praesentis a lege parere. Porro dispensatio a lege debet praecedere actum quem tu, ut solutus a lege, exereare debs. Vis contrahere eum consanguineum. Hunc actum praecedat dispensatio necesse est. Non ergo sufficit te praesumere Patrem dispensatorem, si sciret necessitatem quae premeris; sed requiritur ut dispensationem impertiat, quae solutus a legis obligatione contractum parare queas. Quemadmodum ad te obligandum non sufficit lex futura, sed lex praesens; ita ad te solvendum a legis vinculo non sufficit futura solutio, sed ne-

cessaria est praesens. Haec doctrina communis est.

cessaria est praesens. Haec doctrina communis est.

V. Obicitur. Sufficit licentia futura praesumpta. Ergo & dispensatio futura. Antecedens patet. Ut subditus, puta Religiosus, expendat, aut recipiat pecuniam, cuius ulus voto paupertatis vetatur, sat est ut praesumat pruderter Praetulum concessurum fore licentiam, si sciret convenientiam talis actus. Ergo similiter sat est ut praesumat concessurum fore dispensationem, si peteretur ab eodem. Resp. Negatur consequentia. Differunt enim haec duo, licentia, & dispensatio. Illa non laedit legem; sed est veluti legis impletio. Nam si lex prohibet ne quis loquatur, ne comedat, ne expendat pecunias, ne egrediatur a conventu absque licentia, non agit contra, sed secundum legem, obtemperat licentia; & Praetulus licentiam impertiens non laedit legem, sed legi conformatur; dum tamen iuxta praescriptum legis illam impertit licentiam, Dispensatio autem praese accepta vulneratio legis est: ideo restringenda, non dilatanda, ut licentia, quae favorabilis est. Rati habitio ergo de futuro nullo modo sufficit ad dispensationem; licet sufficere interdum possit ad honestandam licentiam.

VI. Quaest. II. *Unde colligi possit, velle reipsa Praetulum dispensare?* Resp. Signum certum unde colligi id potest, est, quando superior praecipit actum qui exerceri absque dispensatione nequit: ut si Episcopus, sciens te esse irregularem, super quae irregularitate dispensare queat, te ad ordines sacros promoveat; si Papa, sciens Sempronium Sacerdotem esse irregularem, promoveat ad Beneficium. Quoniam non praesumitur Principem pugnancia velle praecipere. Doctrina communis penes omnes.

VII. Quaest. III. *Sola taciturnitas Praetuli esse sufficientes signum colligendi eundem velle dispensare?* Respondeo. Admirant communiter Probabilistae, quos refert, & sequitur P. Viva quest. viii. art. 5. num. 5. Salmanticenses tract. xi. cap. v. punct. 2. num. 1. Quoniam, inquit, qui tacet, dum contradicere commode valet, & tamen ex officio, & non contradicere, consentire praesumitur, iuxta iuris regulam 43. in 6. Nec praesumendum delictum in superiore est, quasi velit subditi minam.

VIII. Doctus eximius P. Suarez Lib. VI. de legibus cap. xiii. relata praefata opinione, subdit, Canonistas communiter contrarium propagare sententiam. Distinguitque triplicem rati habitum: de futuro, quam iam exclusimus; de praeterito, quae similiter